

מזבח הזהב - מזבח הקטורת

וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵייתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: וַיְדַעְנוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְשִׁכְנִי בְּתוֹכָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם: (שמות כט מה-מז).¹

וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קֹטֶרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: (שמות ל א).²

וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהְרֹן קֹטֶרֶת סַמִּים בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנֶּרֹת יִקְטִירָנָה ... וְכִפֶּר אֶהְרֹן עַל קֶרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה
מִדָּם חֲטָאת הַכֹּפָרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא לֵה': (שמות ל ז-ז).³

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) מלאכת המשכן עמוד 302 – שלושה שמות

שלושה שמות יש לו למזבח זה: מזבח הקטרת מזבח הזהב מזבח הפנימי.⁴

אבן עזרא שמות כה כב – דווקא אחרי מזבח העולה

והנה משה, כאשר הקהיל כל העדה, החל לומר להם בתחילה המשכן והאהל (שמות לה יא), ואחר כך הארון...⁵
ויש לתמוה, למה לא הזכיר מזבח הקטורת! והתשובה בדרך משל, כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא.
והנה מנורה ושולחן ערוך. על כן לא הזכיר מזבח הקטרת רק אחר מזבח העולה, בעבור שיזהיר: "לא תעשו עליו
עולה ומנחה ונסך" (שמות ל ט). ומשה הזכירו לבני ישראל אחר המנורה, וכן במעשה.⁶

רמב"ן שמות ל א – מכשיר מתקן ומכפר

ועשית מזבח מקטר קטורת - הנה מזבח הקטרת מן הכלים הפנימיים היה, ראוי שיזכירו עם השולחן והמנורה
שהוא מונח עמהם, וכן הזכירם במעשה בפרשת ויקהל (להלן לו כה)! אבל הטעם להזכירו כאן אחר המשכן וכל
כליו והקרבתו, בעבור שאמר בתשלוש הכל: "ונקדש בכבודי" (לעיל כט מג), "ושכנתי בתוך בני ישראל" (שם)

¹ פסוקים אלה חותמים את פרק כט בפרשתנו ומסיימים את ציווי עבודת המשכן שהתחיל בראש פרשת תרומה. מוטיב הפתיחה בתחילת פרשת תרומה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם" חוזר כאן, בהשלמת הציווי, במילים תאומות: "וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ... לְשִׁכְנִי בְּתוֹכָם". ראו רש"י, רשב"ם, אבן עזרא ורמב"ן על המילים: "לשכני בתוכם" ועל הקשר בין המשכן ויציא מצרים. האם יציאת מצרים הייתה על מנת לבנות את המשכן ולהשרות שכינה בישראל? או שמא ההפך, השראת השכינה היא תזכורת ליציאת מצרים. האם זו הייתה מטרה או תנאי? על נושא זה כבר זכינו לדון בדברינו [המשכן ויציא מצרים](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

² חשבנו שסיימנו עם הציווי על המשכן ומסתבר שלא. לאחר שמתחילת פרשת תרומה ועד כאן פורטו וסוכמו כל כלי המשכן, הפנימיים והחיצוניים, כולל החצר וקלעיה, יריעות המשכן, קרסיו, קרשיו וכו', וכמו כן פורטו בגדי הכהונה ועבודת הכהנים, כולל חניכתם וקרבת התמיד שניים בכל יום והסתיים העניין בפסוק שלעיל; נזכרה כאילו התורה, אגב תיאור עבודת הכהנים, שיש עוד פריט חשוב אחד, בקודש פנימה, כלי משכן מרכזי שעומד אל מול הפרוכת המבדילה בין הקודש וקודש הקדשים - מזבח הקטורת הנקרא גם מזבח הזהב. ראו באתר דעת מיקום מזבח הזהב [במבט על המשכן מלמעלה](#). ושם אפשר בלחיצות העכבר לנוע בין כל חלקי מבנה המשכן וכליו בצורה נאה ומרשימה. מומלץ למבוגרים וילדים כאחד. אכן, מיוחדת פרשת מזבח הקטורת במיקומה בתורה וכבר עמדו על כך פרשנים רבים. השווה מיקום זה עם מיקום מזבח הקטורת בפרשת ויקהל שם הוא נזכר ביחד עם כל הכלים הפנימיים: הארון, המנורה והשולחן, ומזבח העולה שעמד מחוץ לקודש נזכר אחריו. בסדר שהיינו מצפים

³ למזבח הזהב יש תפקיד יום יומי ועבודתו קשורה בעבודת המנורה ובקרבת התמיד. שים לב גם איך הוא חותם את פרשתנו ומתחבר למעשה הקטורת הנזכר גם הוא בפרק ל, הגם שזה כבר בפרשת כי תשא הבאה. בנוסף, כבר כאן מוזכר תפקידו המיוחד ביום הכיפורים; וכאילו בדרך אגב מספרת לנו התורה כאן, הרבה לפני פרשת המועדות שבספר ויקרא (ולפני התיאור המיוחד בפרשת אחרי מות), שיש יום מיוחד בשנה הוא יום הכיפורים. אגב תיאור מעשה מזבח הקטורת, נזכר כאן יום הכיפורים לראשונה בתורה. האם יש בתיאור עבודה אלה להסביר את שאלתנו לעיל בדבר מיקום מעשה מזבח הקטורת?

⁴ זאת בניגוד למזבח העולה (הקרבתו) הוא מזבח הנחושת, המזבח החיצוני. ראו בהמשך המדרש שם: "מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם, מזבח נחושת בגופו של אדם" ולמרות הבדלים אלה נראה להלן שיש מעין ניגוד משלים בין שני מזבחות אלה. ומה עם מזבח האדמה או האבנים שנזכר בסוף פרשת יתרו, שמות כ כ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו ... וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֹתוֹן גְּזִית"? האם נוכל לראות כאן מדרש של: אדמה, אבנים, נחושת, זהב? ראו דברינו [מזבח אדמה תעשה לי](#) בפרשת יתרו.

⁵ בקטע זה שקצרנו בו, מתמודד אבן עזרא עם הסתירה הידועה בין סדר הכלים שבפרשת תרומה וסדרם בפרשת ויקהל. ומסביר שבפרשת תרומה מספר משה את סדר הכלים בסדר הפוך שכן "מנהג הלשון לבאר האחרון שהשלים בו". ראו דברינו [ארון קודם או משכן קודם](#) בפרשת ויקהל. אך דא עקא, שאם כך, איך לא נזכר מזבח הקטורת בפרשת תרומה בעוד שבפרשת ויקהל הוא בתוך סדר הכלים שבקודש פנימה?

⁶ לא זכינו להבין את דברי אבן עזרא עד תומם, אבל ננסה. המשפט: "כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא. והנה מנורה ושולחן ערוך" בא לומר ששלושה כלים אלה הם בסיס כבוד ה'. ראו מפרשי אבן עזרא שמשווים קטע זה לדברי השונמית שמכינה לאלישע: מיטה ושולחן וכסא (מלכים ב ד ז). סיום דבריו, הוא מוטיב שנמצא במפרשים ומדרשים רבים, שמזבח הקטורת בא על דרך ההנגדה למזבח העולה. על מזבח זה, מזבח הזהב, לא תקריבו עולה, מנחה וזבח. פה, בקודש פנימה, רק ריח ניחוח לה' כפי שעוד נראה. מחד גיסא, מזבח הזהב משלים את המנורה והשולחן ככלים "השקטים" שבקודש פנימה (הארון הוא בקדש הקדשים). מאידך גיסא, מזבח הזהב שבא באחרונה, הוא משהו נוסף על כל כלי המשכן. כאילו שהמשכן יכול להיות גם בלי מזבח הקטורת, ורק משייחוד המזבח החיצוני לקרבתו, נולד כביכול הצורך במזבח פנימי ללא קרבתו (לקטורת שמקהה את ריח הקרבתו?).

מה), אמר כי עוד יתחייב להם שיעשו מזבח מקטר קטורת להקטיר לכבוד השם.⁷ וזהו רו שנמסר למשה רבינו שהקטורת עוצרת המגפה (שבת פט א), כי הקטורת במידת הדין, שנאמר: "ישמו קטורה באפך" (דברים לג י), מן "וחרה אפיי" (שם לא יז).⁸ והוא מה שאמר בקטורת זרה: "ועל פני כל העם אכבד" (ויקרא י ג), שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי.⁹

מסכת יומא דף לג עמוד ב – שני קווי ראייה בקודש

דתניא: שולחן בצפון, משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה.¹⁰ מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעא. - ונוקמיה להדיהו! - כיון דכתיב: "ואת המנורה נוכח השולחן", בעינן דחזו אהדדי.¹¹ אמר רבא, שמע מינה מדריש לקיש: עבורי דרעא אטוטפתא - אסור. היכי עביד - מדרעא לטוטפתא.¹²

ספורנו שמות פרק ל – תוספת אחרי עבודת הקרבנות

מזבח מקטר קטורת. שיספיק בו מעט אש לקטורת בלבד, ולא יצטרך להיות חלול ולמלאותו באדמה, כמו שהוצרך למזבח העולה לעשות האש תמיד על האדמה. אבל היה האש בזה המזבח על ציפוי שהיה של זהב, ובהיות האש מועט לא הספיק לשרוף את גרם המזבח שהיה של עץ.¹³ ולא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה, כי לא היתה הכונה בו להשכיח האל יתברך בתוכנו, כמו שהיה הענין בשאר הכלים, כאומרו: " ... ושכנתי בתוכם. ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו" (לעיל כה, ח-ט). גם לא היה ענינו להוריד מראה כבודו בבית, כענין מעשה הקרבנות, כאמרו: "ונועדתי שמה לבני ישראל" (שם כט, מג). וכן העיד משה רבינו באמרו: "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה' " (ויקרא ט, ו).¹⁴ אבל היה ענין זה המזבח לכבד את האל יתברך באור לקבל ברצון עבודת

⁷ אחרי השלמת המשכן, אחרי שסוכם מעשהו ונאמר: "לשכני בתוכם", נאמר גם "ונקדש בכבודי". קדושת המשכן יש בה גם סכנה, כפי שהוא ממשיך ומבאר ולכן בא מזבח הקטורת לכפר ודווקא בדבר שיש בו גם להמית. זו אולי גם כוונת אבן עזרא לעיל בדבריו: "כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא. והנה מנורה ושולחן ערוך". הקדושה כבר כאן וצריך עוד משהו מעליה. שניים בעצם: כבוד השם וריפוי למידת הדין.

⁸ ראו תנחומא פרשת תצוה סימן טו: "ראה כמה חביב הקטרת שע"י הקטרת נעצרה המגפה, בשעה שאמר משה לאהרן קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת: ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם (במדבר יז). וכבוד זה, קשור גם במיקום המזבח אל מול הפרוכת, היינו אל מול קודש הקדשים, כפי שמסיים שם רמב"ן את דבריו: "ולכך אמר כאן (בפסוק ו) ונתת אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת אשר על העדות אשר אועד לך שמה, כי מה צורך להאריך בכל אלה ולא אמר ונתת אותו לפני ארון העדות באהל מועד, כאשר אמר בפרשת ויקהל (להלן מ ה), אבל הוא להורות על ענייני נראה שדברי רמב"ן ואבן עזרא משלימים זה את זה. ועדיין יש לנו את כבוד ה', שמזבח הקטורת מסמל, במובן פייסני ומרגיע, אך גם במובן מרתיע ומאיים. שמהו מעשהו בעבודת המקדש יהיה פסול ויצא הקצף - הקטורת תכפר. וכבוד זה מזכיר את "ונקדש בכבודי" של בני אהרן נדב ואביהו שהקריבו אש זרה על מזבח הזהב (כך לפי מקורות רבים שעוד נראה).

¹⁰ על מנת לאפשר לכהנים לגשת בנוחיות לעבודתם בשני כלים אלה מהצד. ראו פירוש רש"י שם.
¹¹ השולחן והמנורה צריכים "לראות" זה את זה ולפיכך לא הושמו שלושת הכלים בקו ישר, היינו לא הושם מזבח הזהב בין השולחן והמנורה באופן שיסתיר אותם זה מזה, אלא משוך מזרחה.

¹² אגב דברי רמב"ן לעיל ואזכור מיקום המזבח, הנה המקור בתלמוד באשר למיקום של כלי המקדש הפנימיים: השולחן, המנורה ומזבח הזהב בקודש (בהיכל). טוב פשוט להתבונן שוב [באור באתר דעת](#) שהזכרנו לעיל. השולחן והמנורה הן פיסית קרובים יותר לפרוכת, היינו לקודש הקודשים מקום הארון, אבל הם היו משוכים לצדדים וכאילו מפנים קו ראייה בין מזבח הזהב והפרוכת (וקו ראייה ביניהם כנ"ל). וזה ה"לפני" שכתוב במקרא ושרמב"ן מציין. ראו אגב פירוש אבן עזרא שמות כט יא שמדגיש שגם המזבח החיצוני, מקום הקרבנות היה על אותו קו ישר: "ושחטת את הפר משה שחטו. וטעם לפני ד', כי הארון היה באמצע המערבי וכנגדו מזבח הקטרת, וכנגדו מזבח העולה". (זה אגב גם קו הדיבור עם משה, ראו ברייתא דמלאכת המשכן פרק יד, ילקוט שמעוני פקודי רמז תכז). ואם כך, מזבח הזהב קטע את קו הראייה ממזבח החיצון אל קדש הקדשים. וכל זה בגמרא ביומא בדין "אין מעבירין על המצוות" ולפיכך הכהן שמתחיל את עבודת הבוקר במקדש ונכנס להיכל דרך האולם, מתחיל במצוות הקטורת ומשם למנורה ושאר העבודות. ומדיון זה נמשך הדיון אל סדר הנחת תפילין של יד תחילה ולשיטת ריש לקיש, ראו בגמרא שם.

¹³ זה הפשוט. שהייתה בו אש קטנה, שאגב נלקחה ממזבח הקרבנות החיצוני שהכהן היה חותה גחלים במחתה. אבל הדרש לא כך. ראו מסכת עירובין יט א: "אמר ריש לקיש: פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן, קל וחומר ממזבח הזהב - מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, עמד כמה שנים ולא שלטה בו האור, פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון שנאמר: כפלח הרמון רקתך ... על אחת כמה וכמה".

¹⁴ גם בחניכת אהרן ובניו ביום השמיני שבשיאה התגלה כבוד ה', אין זכר לקטורת, מציין ספורנו. ובדקנו שכך גם בשבעת ימי המילואים שבפרשת צו. אין קטורת, רק קרבנות. ואם נעמיק בנקודה זו, נראה שכך גם בפרשת תצוה בתיאור המוקדש של שבעת ימי המילואים בפרק כט. יש שם הקטרה, אבל של הקרבנות והלחם והשמן הנלווים (שמות כט כה). רק אחרי זה, בפרק ל, בא הציווי על מזבח הקטורת! ואיפה נזכרת הקטורת בפועל בפעם הראשונה? בעת הקמת המשכן, שמות מ כז. ומי הוא שהקטיר שם קטורת? משה! ואיפה נזכרת הקטורת בכל זאת בחניכת המשכן, אהרן ובניו? בקטורת שהקטירו נדב ואביהו (ויקרא י א). האם באו בני אהרן להשלים את הקטורת לחנוכת המשכן כשראו שהיא לא מוקטרת? אם כן, האם נוכל לראות באור קצת שונה את מעשיהם?

עמו בקרבנות הבקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך: "הבו לה' כבוד שמו, שאו מנחה ובואו לפניו" (דברי הימים א טז כט).¹⁵

מורה הנבוכים חלק ג פרק מה – הקטורת מסלקת את ריח הקרבנות

והצורך למזבח הקטורת ומזבח העולה וכליהם מבואר...¹⁶ וכאשר היו שוחטים במקום המקודש בהמות רבות בכל יום ומחתיכין בו הבשר ושורפין ורוחצין בו הקרב והכרעים, אין ספק שאילו היו מניחים אותו על זה הענין היה ריחו כריח מקומות הבשר. מפני זה ציוה להקטיר בו הקטורת שתי פעמים בכל יום, בבקר ובין הערבים, להטיב ריחו וריח בגדי כל העובד בו. כבר ידעת אמרם מיריחו היו מריחים ריח הקטרת.¹⁷ וזה ג"כ ממה שמעמיד ראת המקדש. אבל אם לא היה לו ריח טוב, כל שכן אם היה לו שכנגדו, היה מביא בלב האדם הפך ההגדלה, כי הנפש תתרחב מאד לריח הטוב, ותטה אליו ותתרחק מן הריח הרע ותברח ממנו.¹⁸

אור החיים שמות פרק כה פסוק ט – נגזז ולא עבר למקדש שלמה

ומזבח הזהב מצינו (מלכים א פרק ז) שעשה שלמה אחר ונגזז לשל משה... וצריך לדעת למה גזז של משה. ונראה כי התורה רמזה הדבר במה שעקרה סדר מצות מזבח הזהב ממקום שהיה ראוי לצוות עליו, כי תמצא כי מתחילה התחיל בארון... ואחר כך הכפורת ואחר כך השולחן ואחר כך המנורה ואחריהם המשכן יריעיו קרשיו עמודיו אדניו ואחריהם מזבח החיצון ואחרי חצר המשכן... ואחר כל זה ציוה מזבח הזהב, ויש בזה הרגשה גדולה בשינוי גדול כזה.¹⁹ ורמז בזה שדינו משונה מכל המשכן וכליו, כי המשכן וכליו הראוי לבית עולמים ישמש לבית עולמים, כגון: השולחן והמנורה... שהיו משמשים בבית עולמים... גם מזבח החיצון שלא היה בו הקפדה אלא בריבוע ובמקדש היו צריכין לעשותו גדול לצד הצורך. אבל מזבח הזהב, הגם שלא תשתנה עבודתו שהוא הקטורת... אף על פי כן לא ישמש בבית עולמים ועשה אחר ונגזז לחלוטין.²⁰

מסכת חגיגה דף כו עמוד ב – דומה ושונה בין שני המזבחות

כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים, שאם נטמאו הראשונים - יביאו שניים תחתיהן. כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה, חוץ ממזבח הזהב, ומזבח הנחושת, מפני שהן כקרקע... מזבח הנחושת – דכתיב: "מזבח אדמה תעשה ליי". מזבח הזהב – דכתיב: "המנורה והמזבחות" - איתקוש מזבחות זה לזה.²¹

¹⁵ הקטורת היא תוספת מעין 'קינוח' או אפיקומן לעבודת הקרבנות (אבל גם כפותחת את היום, קטורת השחרית). כמו המוגמר בסוף הסעודה. נראה שספורנו מקצין את שיטת רמב"ן (ואבן עזרא), אך אנחנו עדיין שואלים מהו הכבוד הזה אשר ניתן לאחר כל הכלים והקרבנות? מה חסר בהם? השכינה כבר שם, כבוד' ה' כבר נמצא במעשה הקרבנות, מהי תוספת כבוד זו? האם אפשר שיש בה דבר שישירוד גם אחרי שתבנית המשכן וכליו ומעשה הקרבנות יחדלו? ראו גם דברי חזקוני שהתקשה גם הוא במיקום פרשת מזבח הזהב ואלה דבריו: "ועשית מזבח מקטר קטורת - לא הזכירו עד לאחר מזבח העולה, לפי שרוצה לומר לא תעלו עליו עולה ומנחה ונסך. ומשה הזכירו לישראל אחר המנורה, וכן במעשה לפי שרוצה לומר בהטיבו את הנרות יקטירנה, ואומר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה". הנרות שרדו כידוע גם לאחר חורבן הבית, ראו דברינו [אבל הנרות לעולם](#) בפרשת בהעלותך. האם גם ממעשה מזבח הקטורת שרד משהו עד ימינו (בניגוד למזבח העולה)?

¹⁶ ראו שם שמיד בסמוך אומר הרמב"ם שאיננו מבין את טעם השולחן: "אבל השולחן והיות עליו הלחם תמיד לא אדע בו סיבה, ואיני יודע לאיזה דבר אייחס אותו עד היום". אולי להמחיש שאין אכילה לפני הקב"ה, ראו מדרש תנחומא תצוה יד להלן.

¹⁷ ראו מסכת יומא לט עמוד ב: "עזים שביריחו היו מתעטשות מריח הקטורת, נשים שביריחו אינן צריכות להתבשם מריח קטורת, כלה שבירושלים אינה צריכה להתקטט מריח קטורת".

¹⁸ הרמב"ם לשיטתו שכל עבודת הקרבנות מקורה בחטא העגל שאילולא אירע אולי לא היינו מצווים עליה (מורה נבוכים חלק שלישי פרק לב, מה שהרמב"ם מכנה "כוונה ראשונה" ו"כוונה שניה", ראו דברינו [על דברי עולה וזבח](#) בפרשת צו). עכשיו שנצטוונו על המשכן ועבודת הקרבנות, יש להכחיש ריחם הקשה של הקרבנות שהנפש בורחת ממנו, בריח הקטורת שהנפש מתרחבת בה. הקטורת "מעמידה את יראת השם". ועל כך יצא קצפם של רבים, ראו למשל דברי אברבנאל בשמות כה א, שתמה על הרמב"ם ושואל: אם כך, מדוע הקטורת היא בתוך ההיכל, הרי ריח הקרבנות היה בחוץ, בעזרה? וראו עוד רבי בחיי בן אשר בפירושו לשמות ל א, שמביא את דברי רמב"ן שהבאנו לעיל ומסיים: "... וכיון שבאר לנו הרב בכאן ענין הקטורת בסודו, מעתה ראוי לכל משכיל להרחיק דעת הרמב"ם שכתב בזה בטעמי המצות, כי לפי שהיה אהל מועד מקום ששם מחתיכין נתחי הקרבנות ורוחצין הקרבים על כן צוה להקטיר באותו מקום כדי להסיר ולדחות אותו הריח, ושיהא הריח הטוב מתגבר ועולה במקום ההוא גם בבגדי המשרתים שם. והנה הרב הכריחו לומר כן הדרך אשר דרך בה בשאר המצות, אבל חס ושלום שנתלה העיקר הגדול שבסוד הקטרת שחייבה עליו התורה כרת לעושה כמוהו כמתכונתו בטעם החלוש הזה, ובענין נדב ואביהוא אבאר לך סוד הקטורת אם יהיה אלהים עמדי".

¹⁹ סיבה חשובה שאי אפשר שלא להרגיש בה.

²⁰ ראו גם רש"י מלכים א ו כ במקדש שלמה: "ויצף מזבח ארז - הוא מזבח הקטורת ותמיה אני ושל משה למה נגזז". פרשת מזבח הקטורת נכתבה בנפרד, משום שמזבח הקטורת שעשה משה נגזז עם הקמת המקדש ע"י שלמה ולא זכה להיכנס לבית העולמים (שאר הכלים נגזזו עם חורבן בית ראשון והארון עוד בימי יאשיהו). אבל זו עצמה השאלה: מדוע נגזז מזבח הקטורת?

²¹ יש דימיון בין המזבחות: החיצוני מנחושת לקרבנות והפנימי מזהב לקטורת, ולפיכך הוקשו זה לזה. לדין קבלת טומאה דינם שווה, אין הם מקבלים טומאה לעולם ולפיכך אין להם גיבוי, היינו לא עשו להם עותק שישמש אם הראשון נטמא. אבל במהות מותרת מודגש ההבדל ביניהם: "ועשית מזבח מקטר קטורת. זה מזבח הזהב, שהוא להקטיר ולא להעלות עליו עולה ומנחה" (מדרש אגדה

משנת רבי אליעזר פרשה יב עמוד 234 – חביבות הקטורת

גדולה היא התפילה, שהקיישה הכתוב לקטורת. בוא וראה מה הקטורת חביבה, שציונו הקב"ה לעשות לשלשה עשר מיני קרבנות מזבח אחד ולקטורת מזבח בפני עצמה. חביבה היא הקטורת, שעל בטילתה נענש אחז, שנאמר: "גם סגרו דלתות האולם... וקטורת לא הקטירו" (דברי הימים ב כט ז).²² חביבה היא הקטורת, שארבע עשרה קרבנות ישראל מקריבין ביום הכפורים, ואין כהן גדול שואל צרכו אלא בשעת הקטורת, שנאמר: "ונתן את הקטורת על האש לפני ה'". מניין שבאותה שעה היה מתפלל? שנאמר: "יתכון תפילתי קטורת לפניך". מפני מה הקטורת חביבה כל כך? שאינה באה על חטא. שכל הקרבנות יש להן במה יתלו, אבל הקטורת אינה באה על חטא.²³

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן יד – ריח ניחוח חיצוני וריח ניחוח פנימי

"ועשית מזבח מקטר קטורת" - מהו קטורת? ק' קדושה, ט' טהרה, ר' רחמים, ת' תקוה. "אמה ארכו ואמה רחבו וגו' ואמתים קומתו" - מה עסקו של מזבח הקטורת? כיון שעשו אותו מעשה,²⁴ ביקש הקב"ה ללכותו. ועמד משה בקש עליהם רחמים, כמה שנאמר: "ויחל משה את פני ה' אלוהיו" (שמות לב יא), ונחבט בקרקע עד שנתרצה לו הקב"ה, שנאמר: "וינחם ה' על הרעה" (שם שם יד). אמר משה: רבש"ע, הרי כבר נתרצית. מי מודיע לבאי עולם שאתה נתרצית לישראל? א"ל: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ויהיו מקריבין לי קרבנות בתוכו ואני אקבל מהם.²⁵

"את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" - שני תמידים אלו בכל יום.²⁶ ואם תאמר: יש לפניי אכילה ושתייה - "האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה כי לי כל חיתו יער" (תהלים ט)! אלא מכל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח וכאילו אכלתי ושתיתי, שנאמר: "את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו" (במדבר כח ב).²⁷ תדע לך שמזבח העולה שהיה לקרבנות היה נתון בחוץ, ומזבח הקטורת שהיה לריח נתון בפנים. לפיכך נאמר למשה: "ועשית מזבח מקטר קטורת".²⁸

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן טו – ממזבח הקטורת אל קודש הקדשים

"ועשית מזבח מקטר קטורת" - זהו שאומר הכתוב: "שמן וקטורת ישמח לב" (משלי כז ט). הכתוב הזה מדבר בהקב"ה ובישראל. כיצד? בשעה שהיה כהן גדול נוטל את הקטורת באותה מחתה ביום הכפורים ונכנס לפני ולפנים בבית קדש הקדשים, שכן כתיב: "ולקח מלא המחתה גחלי אש" (ויקרא טז יב) - מה כתיב שם: "ונתן

בובר שמות פרק ל) ובתורה עצמה: "ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עלי" (שמות ל ט). מזבח העולה היה מכוסה בשעת המסעות בבגד ארגמן המסמל את דם הקרבנות ואילו את מזבח הזהב כיסו בבגד תכלת (אבן עזרא לט א, רבינו בחיי במדבר ד ה), כמו המנורה, שהוא צבע הרקיע וכסא הכבוד (במקורות רבים).

²² ראו הפסוק המלא שם: "גם סגרו דלתות האולם ויכבדו את הנרות וקטורת לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל". אחז סגר את בית המקדש. והמדרשים על "ויהי בימי אחז" - אין "ויהי" אלא צרה, בראשית רבה מב ג, ויקרא רבה יא - מוסיפים שאחז גם "אחז בתי כניסיות ובתי מדרשות" והתחילו הכל צווחין ווי ווי. ומכולם מדגיש המדרש את ביטול הקטורת.

²³ אבל היא באה לכפרה כמו ביום הכיפורים ואחרי חטא קרח. והמדרש הבא, מציין את המקדש כולו והריח שבתוכו.

²⁴ חטא העגל.

²⁵ זה אחד מהמדרשים הקובעים שהמשכן ניתן כחלק מהכפרה והריצוי על חטא העגל. ראו דברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו](#) או בלשון אחרת משכן קודם או חטא העגל קודם בפרשת תרומה.

²⁶ כנזכר כבר בפרשתנו עוד לפני סדר הקרבנות בפרשת פנחס: "את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (שמות כט לט). ואיתם גם שני קטורת בכל יום, ככתוב: "והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני ה' לדורתכם" (שמות ל ז-ח), לפני קרבן התמיד של הבוקר ואחרי קרבן התמיד של בין הערבים. כמאמר מדרש ספרי במדבר פרשת פנחס פיסקא קמג: "אין מוקדם לתמיד של שחר אלא קטורת, ואין מאוחר אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת". שים גם לב שוב לקשר בין הקטורת והמנורה.

²⁷ גם בפרשתנו, שכאמור קדמה לפרשת פנחס, נזכר "לריח ניחוח" בהקשר עם קרבן התמיד. ראו שמות כט מא: "ואת הכבש השני תעשה בין הערבים קמנחת הבקר ונסקה תעשה לה לריח ניחוח אשה לה". אבל הדרשן חיפש פסוק שיש בו גם "לחם" וגם "ריח ניחוח". אבל מה עלתה בידו? הפסוק מציין את הקרבן העולה על המזבח החיצון כ"ריח ניחוח", אבל המדרש אומר: לא זה הוא ריח הניחוח האמתי - ריח הקרבנות הנשרפים בחוץ, אלא ריח הקטורת המוקטרת בתוך המשכן / ההיכל פנימה! לכאורה, מדרש נגד המקרא.

²⁸ לכאורה הפרדה ברורה בין הפנים ובין החוץ. מעניין מה חשב הרמב"ם לעיל על הפרדה זו. אבל אחת בשנה לפחות, ביום הכיפורים, מובא מדם הנשחטים בחוץ ומזהב בפנים: על מזבח הזהב ועל הפרוכת. ראו ויקרא פרק ט וכן מסכת זבחים פרק ה משנה א. ויש עוד מקרים, ראו שם משנה ב.

את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת".²⁹ מהו " וְכָסָהּ"? לשון מחילה הוא, כענין שנאמר: "כסית כל חטאתם סלה" (תהלים פה). וכשהיה ענן הקטרת מתַמַר ועולה ופונה למעלה ונעשה כאשכול, היה יודע שנתכפר עונות ישראל שנאמר: "אשכול הכופר דודי לי" (שיר השירים א יד)³⁰ - אם נעשה כאשכול ענן הקטורת והיה מתמר ועולה, היה יודע³¹ שנתכפר לישראל ושתקבלו מעשיו. ואם לא כסה ענן הקטרת, היה יודע שהוא מת שנאמר: "וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות" (ויקרא טו יג). נמצאת אומר שכהן גדול וכל ישראל מרתחים³² בשעה שכהן גדול נכנס לפני ולפנים עד שהיה יוצא בשלום. כיון שהיה יוצא היתה שמחה גדולה בישראל שנתקבל ברצון, שנאמר: "שמן וקטרת ישמח לב". שמן זה כהן גדול שנמשח בשמן המשחה, וקטורת אלו ישראל שהיו רואין ענן הקטורת שהיתה מתמר ועולה והיו שמחין הוי: "שמן וקטורת ישמח לב".

הצעת מחלקי המים

נראה שניתן לפענח את מיקום מזבח הקטורת במקרא מתוך הנחה שמבנה פרשת תצוה נתון בתווך בין השיטות שהמשכן קדם למעשה העגל ובין השיטות שהוא בא בעקבותיו – נושא עליו הרחבנו כאמור בדברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו](#) בפרשת תרומה. שים לב שבכל פרשת תרומה ובחצי הראשון של פרשת תצוה אין שום אזכור שהמשכן מיועד להקרבת קרבנות. גם לא כאשר נזכרים בגדי הכהנים "לכבוד ולתפארת" בפרק כח. אפילו בציווי על המזבח החיצון בסוף פרשת תרומה (תחילת פרק כז) אין אזכור של קרבנות. ואנו מכירים מזבחות שנעשים לקריאה בשם ה' ובלי קרבנות אצל האבות (אברהם בראשית פרק יב, יצחק שם פרק כו, יעקב שם פרקים לג, לה). מרכז המשכן הוא הארון המחזיק "את העדת אשר אתן אליך" ומטרתו הראשונית היא: "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַקְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". המשכן הוא משכן העדות וההתוועדות, כשיטות שהמשכן קדם למעשה העגל וקשור למעמד הר סיני. בא פרק כט באמצע פרשת תצוה ומכניס את עבודת הקרבנות. אולי באמת בעקבות חטא העגל. המזבח החיצון הופך למקום הקרבת קרבנות, ונוצר הצורך ליצור איזון ותזכורת למזבח בלי קרבנות ע"י הוספת מזבח הזהב בקודש פנימה. הרי לנו "ויחלוקו" של פרשת תצוה ופשרה בין השיטות שהמשכן קדם והשיטות שמעשה העגל קדם. נראה שהצעה זו היא בעצם הרחבה של דברי הרמב"ם במורה נבוכים הנ"ל ואולי גם של פירושי אבן עזרא ורמב"ן בהם פתחנו.

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: יש לעיין עוד בגלגולו של המזבח שהחל כציווי מזבח אדמה תעשה לי ואפשר גם אבנים, ונעשה אח"כ מזבח הנחושת ובתוכו אדמה. ובא בסוף כל הכלים, בפרשה בפני עצמה מזבח זהב. שלמה עושה מזבח זהב מצופה ארז, והיום חזרנו בבית הכנסת למזבח אדמה ואבנים והקטורת היא תפילתנו: "תִּכּוֹן תְּפִלְתִּי קִטְרֶת לְפָנֶיךָ מִשְׁאֵת כְּפִי מִנְחַת עֶרֶב" (תהלים קמא ב). האם אפשר שהוספת מזבח הקטורת לאחר פרשות תרומה ותצוה עד כאן ולאחר הפסוקים החותמים את פרק כט: "וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵייתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנֵי בְּתוֹכָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם", מרמז על התקופה שלאחר חורבן המקדש, בה התפילה המסומלת ע"י הקטורת היא שתישאר בידינו? ראו דברינו [בכל המקום אשר אזכיר את שמי](#) בפרשת יתרו.

²⁹ מה כתיב שם היינו מה עוד כתוב שם. הדרשן מבקש שנקרא את שני הפסוקים שם ברצף: "וְלָקַח מִלֵּא הַמִּחְתָּה גִחְלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה' וּמִלֵּא חֲפִנֵי קִטְרֶת סָמִים דָּקָה וְהֵבִיא מִבֵּית לְפָרְכָת: וְנָתַן אֵת הַקִּטְרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכָסָה עֲנַן הַקִּטְרֶת אֵת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת וְלֹא יָמוּת". אחת בשנה, ביום הכיפורים עושה הקטורת צעד גדול פנימה. לא עוד קטורת על מזבח הזהב הפנימי להבדיל ממזבח הקרבנות החיצוני, אלא בקדש הקדשים פנימה. על אותו קו ישר שראינו שמשוך מהמזבח החיצוני, דרך מזבח הזהב הפנימי אל ארון העדות שמבעד לפרוכת. צעד גדול פנימה על אותו קו.

³⁰ הדגש הוא על ענן הקטורת שהיה מיתמר בצורה של אשכול ענבים. אבל נראה שצריך לקרוא בדרשה זו גם את הפסוק הקודם שם: "צָרֹר הַמֵּר דּוֹדֵי לִי בֵּין שְׂדֵי יְלִין: אֲשַׁכַּל הַכֶּפֶר דּוֹדֵי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי". הפסוק הקודם מדבר על ריח הקטורת "צָרֹר הַמֵּר" ובדי ארון העדות היו בולטים מהפרוכת כמו שדיים. ראו גמרא יומא נד ע"א: "ויארכו הבדים. יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין - תלמוד לומר ולא יראו החוצה. הא כיצד - דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת, ונראין כשני דדי אשה, שנאמר: צָרֹר הַמֵּר דּוֹדֵי לִי בֵין שְׂדֵי יְלִין". ראו שם גם האינטימיות של "הכרובים שהיו מעורים זה בזה".

³¹ הכהן הגדול.

³² חוששים, דואגים, מפחדים.